

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Бацвіна Андрія Ігоровича

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ МАЛОГО МІСТА В СЕРЕДИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТА ГАЛИЧА)

Поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Спеціальність 032 – Історія та археологія

Галузь знань 03 – Гуманітарні науки

В дисертаційному дослідженні Бацвіна Андрія Ігоровича розкриваються важливі для сучасної історичної науки проблеми які мають міждисциплінарний характер і потребують комплексного вивчення із застосуванням сучасної наукової методології.

Актуальність дослідження визначається предметом самого дослідження, адже культура городян України залишається маловивченою темою, котра все ще належить до незвичних напрямків етнологічних студій. Частка міського населення в демографічній структурі України суттєво виросла та буде зростати надалі, а урбанізаційні процеси диктують нові тенденції у трансформації побутової та святково-обрядової культури населення України.

Вивчення міського способу життя та міської культури потребує від дослідника розуміння загального контексту функціонування урбанізованого середовища, залучення до новітньої наукової методології та використання

різноманітних методів етнографічної роботи в специфічних умовах міського «поля».

Наукова новизна дисертації полягає у комплексному підході до вивчення громади міста. Зазвичай, сучасні урбаністичні студії в українській етнології обмежуються певними гендерними, віковими, етнічними чи професійними групами, однак автор свідомо використав монографічний підхід, який дає можливість розглянути таке складне та мінливе явище як міська культура в комплексі.

До наукового обігу було введено нові наукові джерела – результати збору польових матеріалів на основі використання авторської програми дослідження. Дисертант використав також передові методи світової антропології - цифрову етнографію, що не часто зустрічається в сучасних етнологічних дослідженнях в Україні. В роботі вперше розглянуто святково-обрядову культуру городян на прикладі малого міста. Важливим досягненням дисертанта також є вивчення просторової організації житла та трансформації матеріальної культури городян в XX-XXI столітті.

Структура дисертації складається з трьох розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та літератури. Структура в цілому відповідає завданням, поставленим на початку дослідження, має логічну побудову та послідовність у вирішенні наукових задач.

Перший розділ, присвячений найскладнішій для молодого дослідника темі - «Теоретико-методологічні засади дослідження культурного розвитку та особливостей малого міста». В цьому розділі автор на достатньо високому професійному рівні проаналізував головні напрямки зарубіжної та вітчизняної етнології. Особливо варто відзначити досить ґрунтовний аналіз новітніх

публікацій антропологів та урбаністів з Польщі, США, Румунії та інших країн які присвячені вивченню культури населення малих міст.

Варто відзначити чітку структуру аналізу джерельної бази дослідження яка має багаторівневу структуру та охоплює джерела різноманітного походження та різних типів.

Важливим здобутком автора є власна типологізація малих міст України. Ця проблема можливо виходить за межі дослідження, але без структурованого підходу до аналізу малих населених пунктів України важко зрозуміти особливості культури та побуту мешканців маленьких містечок. Звичайно, провести завершену типологізацію малих міст України в межах одного дисертаційного дослідження неможливо, особливо, враховуючи мінливий характер урбанізаційних процесів в Україні в XX столітті.

В другому розділі: «Соціокультурний розвиток міста Галича та соціальна мобільність його мешканців» автор знайомить читача з історичним розвитком Галича, його демографічною структурою, етнічним складом та міграційними процесами на теренах міста. А.Бацвін ретельно дослідив зміни чисельності населення Галича в період після відновлення незалежності України та показав вплив на формування етнічного складу міста трагічних історичних подій XX-XXI століття - війни, міграції, економічні кризи тощо. Погоджуємося з думкою дисертанта, що протягом історичного розвитку етнічний склад Галича поступово змінювався є моноетнічним[с. 71].

Найцікавішим та найперспективнішим, на нашу суб'єктивну думку, є Розділ III, що присвячений трансформації повсякденного життя та святково-обрядової культури міста в сучасних умовах. Цікавим та корисним для науковців є аналіз трансформації соціально-побутової сфери, яка відбувалася по всій Україні на початку періоду незалежності. Важливим для інтерпретації

сучасних соціокультурних змін в середовищі української провінції є бачення економічної складової побутових відносин в малих містах. Дисертант продемонстрував глибоке розуміння процесів соціальної та економічної адаптації населення до нових ринкових умов - розвиток підприємництва, поширення товарно-грошових відносин, зростання частки доходів городян за рахунок трудової міграції та одночасне збереження сільських «патріархальних» рис господарювання та самозабезпечення в повсякденній культурі городян[с. 90-92].

Важливим здобутком є дослідження змін у харчовій культурі містян. Автор розкрив трансформацію системи щоденного харчування галичан під впливом економічних, соціальних та етнічних чинників а також вплив на гастрономічну культуру мешканців міста закладів громадського харчування. Ми бачимо, що побутова культура місцевих мешканців активно змінюється, однак прихильність українців до традиційних страв та, особливо, до автентичних ритуальних та святкових страв залишається незмінною[с. 98].

Важливим також є параграф, який розкриває символічний простір міста. В дисертації відображено як змінювалася символічно-просторова організація міського простору після здобуття Україною незалежністю і як в міський простір повернулися національні та релігійні символи.

Потрібно наголосити, що місцева громада активно піклується про збереження своєї історичної та культурної спадщини. Зокрема, в місті зберігається культурна спадщина караїмів, які відіграли важливу роль в історії міста. Хоча вже кілька десятиліть, як караїмська громада зникла з міста, місцеві мешканці зберігають про них пам'ять в просторі Галича.

Питання відродження та збереження святково-обрядової культури українців в сучасних умовах є надзвичайно актуальним. В дисертації Андрія

Бацвіна детально розглянуто не тільки збереження архаїчних святкових практик але й проаналізовано сучасні тенденції щодо відновлення та розвитку української святкової культури в умовах міського середовища. Важливими є спостереження автора про залученість в цей процес міської молоді [с. 134].

Цікавими є спостереження автора щодо нових обрядів, які поступово стають «традицією» для мешканців містечка. Зокрема, ми бачимо, що навіть в зимовий цикл свят, який залишався найбільш законсервованим в 2000-х роках з'явилися нові ритуали - пірнання в ополонку на Водохреща.

Завдяки використанню методів опитування та прямого спостереження із використанням фото фіксації перед нами постає обрядова культура жителів Галича як живе, органічне явище, що функціонує, розвивається, надихає та формує сучасне міське життя.

Обґрунтованість наукових положень дисертації. В дисертації чітко сформульовані головні завдання дослідження, які є актуальними, науковими, відповідають кваліфікаційним вимогам до здобувача наукового ступеня доктора філософії.

Дисертаційна робота побудована на ґрунтовній теоретичній основі з використанням сучасних наукових методів та підходів. В роботі здобувача відчувається вплив соціологічної урбаністичної «чиказької школи», що помітно в аналізі простору міста Галича, маятникової міграції та згадкам про ситуативні зв'язки в середовища груп городян під час освоєння міського простору.

Ґрунтовним є підхід до вивчення української та зарубіжної історіографії з питання міської культури та джерельної бази дослідження.

Теоретичне значення дисертації полягає у вирішенні міждисциплінарних проблем, залученні нового комплексу джерел, посиленні спроможностей для теоретичного розвитку міської етнології. Зокрема, заслуговують на увагу здобутки автора у галузі осмислення впливу міської забудови та інфраструктури на побутові процеси всередині громади, аналіз тягlosti та мінливості народної побутової культури.

Вважаємо, що заслуговує на увагу також висновок автора, що в повсякденній культурі населення невеликих міст одночасно існують модерні аспекти сучасного побуту та традиційні форми господарювання й повсякдення, які залишаються ресурсом ідентичності та стійкості в умовах глобальних викликів [с. 174].

Науково обґрунтовані є висновки дисертанта щодо різних шляхів інституалізації та легалізації релігійних громад Галича, які сформували багат шаровий міський ландшафт в якому конфесійна палітра залишається важливим інструментом колективної пам'яті та локальної ідентичності [с.175].

Висновки дисертації відповідають поставленим завданням та меті дослідження, мають логічний зв'язок із текстом розділів, в повній мірі відображають авторські здобутки в сфері дослідження структури повсякдення населення малих міст України на прикладі Галича.

Практичні результати дисертаційного дослідження можуть бути використані при опрацюванні містобудівних документів Галича, формуванні нового архітектурного плану, розробці культурних заходів та репрезентації історико-культурної спадщини в просторі міста.

Головні положення та здобутки дисертаційного дослідження були оприлюднені в наукових статтях у фахових виданнях та виступах на наукових конференціях.

Оцінюючи позитивно здобутки дисертанта вважаємо за потрібне висловити певні зауваження та рекомендації.

Вважаємо, що авторська типологія малих міст України потребує уточнення. Кожне місто, навіть маленьке, є складний багаторівневий організм і формування структурної матриці міських поселень потребує цілого набору критеріїв - демографічних, економічних, соціальних тощо. Зокрема, визначення поселення, як «історико-культурного типу» не означає, що це місто не може відгравати важливу роль як аграрний, промисловий чи освітній центр. Вважаємо, що варто говорити швидше про репрезентацію самого міста в уявленнях мешканців та в системі урбанізованого простору всієї України.

Також вважаємо, що п.п. 3.2. «Символічний простір і конфесійна палітра міста» зосереджений виключно на аналізі історичного розвитку релігійних громад та культових споруд. На нашу думку символічний простір міста можна було б дослідити на основі використання «ментальних мап» - просторових уявлень самих городян які формують межі міста, опозицію центру та периферії, сакральні та профанні простори тощо.

Вважаємо, що незначні недоліки не знижують загальної наукової та практичної цінності дисертаційного дослідження і можуть бути реалізовані в подальших наукових працях.

Таким чином, вважаємо, що дисертація Бацвіна Андрія Ігоровича «Трансформація повсякденного життя та соціальної мобільності населення малого міста у другій половині XX –на початку XXI ст. (за матеріалами

дослідження м. Галич) є актуальним, завершеним, самостійним науковим дослідженням.

Робота виконана на високому теоретичному рівні, має практичне значення, відповідає вимогам, встановленим для дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 «Історія та археологія» в галузі знань 03 «Гуманітарні науки», а сам автор дисертації – Бацвін Андрій Ігорович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент:

Борисенко Мирослав Володимирович, доктор історичних наук, професор кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Підпис М.В. Борисенко

«28» листопада 2026 р.

